

ANNA BALLBONA

Replecs de temps

TORNAR A UN ABANS

Hi ha dies que s'assemblen a abans de la pandèmia. Aquest vespre hem tornat al bar Serra, de Montmeló en massa a gaudir d'un partit del Barça. Quant de temps feia que no ho fèiem? No sols per la pandèmia, sinó per la inoperància futbolística d'anys del Barça, que ha hagut de caure molt avall, ben avall, per a tornar a surar. El zero a quatre contra el Madrid —20 de març de 2022— ens ha omplert d'una joia infantil que, segurament ara, al costat de totes les malvestats del món, sembla una broma fàcil. Però no ho és. El futbol o l'afició esportiva prem passions que van per una altra banda, que es connecten amb la il·lusió, la gresca i el relaxament.

Acabat el partit, de seguida he començat a rebre missatges de mofa d'un amic culer culeríssim com jo enfotent-se del Madrid. Aquest amic va passar anys difícils enganxat a la cocaïna. Tocat i enfonsat. Perdut. Va tenir etapes que ni la família ni els amics sabien on parava. Quan no tenia on agafar-se, desfetes totes les amarres, esperances i confiances, li quedava el Barça, explica. Un partit de futbol. Un triomf balsàmic.

Els estralls de la pandèmia, els preus desbocats i la incertesa encara més gran derivada de la guerra a Ucraïna, que és una guerra a Europa que desvetlla els seus pitjors fantasmes, ha escampat a l'atmosfera un deix de desànim, de no horitzó.

Anna Ballbona (Montmeló, 1980) és escriptora i periodista. Autora, entre altres, de *No soc aquí* (Anagrama, 2020) que va guanyar el 5è Premi Llibres Anagrama

Semblava que en sortíem d'una i, de sobte, un dit invisible i cabronàs torna a allunyar l'horitzó, com qui juga a desplaçar la tramoia d'un espectacle d'aire macabre. Torna a tocar dosificar els telenotícies que es miren, la informació que penja de l'*En directe*: que sigui la justa i l'adequada si no vols quedar penjat de la impressió que el món s'acaba demà passat. I com més informació de fons, millor. Pensaments en lloc d'esclats desordenats de pànic, desolació i tristesa. Alguna de les amigues de la mare fa de baròmetre de com de fàcil és que s'escampin aquests esclats: en els primers dies de la guerra a Ucraïna, ja l'ha informada que en un lloc de Sabadell comencen a tenir problemes d'abastiment.

És per tot aquest ambient enrarit que l'aplec de colles al voltant del futbol, al Serra, agafa un què de germanor bonica. Com si la covid ja no existís (encara que torna una grip que m'ha deixat uns dies del revés); com si ningú es preocupés perquè l'endemà sigui dilluns —acabem brindant amb cava!—; com si tothom es conegués, encara que només em sonen els nois més o menys de la meva edat que tenim al darrere i una gent més gran del davant.

En aquest grup del davant hi ha el Guti, un home de bar. De Burgos. Del Barça. De Montmeló. Cada cop que em veu crida «hòstia-puta-ja» en al·lusió i homenatge als meus crits desaforats mirant les nits glorioses de la Champions del Barça. Queden tan lluny. És d'aquests homes paisatge de bar, una mica picolats pel beure i el fumar, ja jubilat. Diria que viu sol. Convida a un porro el meu company. És com anomena les cigarretes. El punxo amb murrieria, per això de dir-li porro, i ell em respon, sol·lícit, amb el codi de la broma: «I quan vaig a la farmàcia demano cocaïna!». I riu, amb aquella rialla xuclada i els ulls espurnejants. L'hem convidat a la copa de cava.

Tota la vesprada futbolística ens transporta a altres temps. Em fa l'efecte que a tothom. A quan cridàvem «hòstia-puta-ja!», segurs que el nostre crit arribava a esmenar aquell descuit puntual en un partit que es resoldria gràcies a una genialitat de Messi. Aquella seguretat. També ens transporta a quan les mascaretes i les pors exacerbades o latents no s'ensumaven —va per cases, això de les pors, oi? I cadascú les ha passat com ha pogut—. A vegades, a través d'un comentari, d'un gest o d'una contenció queden al descobert.

El noi del darrere, que té els mateixos ulls espurnejants que quan de jove acabava el més eברי de la seva colla, em transporta a les nits d'hospital amb l'àvia Amàlia. És un infermer d'allò més atent. ¿Què deuen haver vist, els seus ulls, en tot aquest temps de covid, de pors i tibantors extremes a l'assistència hospitalària? Tota la seva colla em transporta a quan vivia al poble i els horitzons eren els caps de setmana i anar passant els dies d'institut i d'universitat, sense gaire idees clares, però

tampoc neguits marcats. Potser el més evident era la nosa de no saber què fer-ne, amb el desencaixament.

L'infermer atent i d'ulls cada vegada més prims, que és del Madrid, per acabar d'arrodonir el retrat, demana un aplaudiment per les cambreres del Serra. Habitualment no obren el vespre de diumenge i avui han fet una excepció i un servei social, penso. Després de tots els ridículs del Barça acumulats a Europa els últims anys, després d'una colla de partits d'impotència contra el Madrid, es desfà de nou la baralla. I canvia el joc. I allarguem el comentari del partit i el vespre, sorpresos que el futbol encara ens proporcioni aquesta mena d'estimulants.

Algú deu pensar que no hauríem d'estar divertint-nos amb una nimietat així quan la guerra sacseja Europa. Però a la guerra també es riu, es fuma i es carda, al costat de la mort i la foscuria. Una altra cosa és que els interessos del negoci turbocapitalista del futbol hagin amoixat la bèstia russa fins que s'han vist obligats a deixar de fer-ho. Que hagin amoixat magnats i oligarques còmplices d'un Estat que actua, també, contra els seus ciutadans fins que han comprovat que era millor dissimular i fer-se l'ofès. No sé si arribarà el dia que a Catalunya es parlarà d'on provenen els diners que han comprat propietats de mitja Costa Brava. Aquí tot arriba més tard i en versió ridícula, així que pot ser que un dia algú *descobreixi* una terra cremada, venuda i trinxada de qualsevol manera. I potser aquest algú, aleshores, farà unes declaracions suposadament espontànies i els escarafalls duraran uns quants dies i avui pau i demà glòria.

EL MATÍS QUE S'ENGRUNA

El periodista Plàcid Garcia-Planas, bregat en la cobertura de molts conflictes bèl·lics, sol dir que en guerra el primer que es perd no és la veritat, sinó el matís. Quan escric aquestes ratlles és a Ucraïna i ofereix unes cròniques ajustades i precises per al diari *La Vanguardia*, i amb una capacitat única per copsar una imatge, una idea i treure'n un relat. Això és difícilíssim. És dels millors periodistes que tenim. No sé si és prou sabut. La imatge televisiva i les xarxes ho arrasen i ho colonitzen tot, com un narcòtic, inclosa la capacitat discursiva i analítica, que vol dir rica en matisos. Més d'una vegada, al Plàcid li he sentit rebatre una iconografia de la guerra, molt estesa, feta a mida de la representació del dolor, d'una representació predeterminada: es refereix a aquella mena de fotografies de mares sostenint el fill mort que semblen Pietats. Em pregunto quantes persones llegeixen les seves cròniques. I què és el que estem disposats a veure d'una guerra. N'admetem una crònica complexa, sobre el terreny, amb arestes i estelles malagradeses, o la imatge de la Pietat replicada, idèntica a tots els conflictes del món? Totes les guerres s'assemblen. Totes tenen la seva història pròpia.

Els grans desastres fan trontollar el paper dels mitjans de comunicació, el perquè vaig estudiar periodisme fa més de vint anys i el perquè vaig passar-ne una quinzena en redaccions de diaris. Com apamar el desastre de la guerra és un interrogant incommensurable. Però no sembla que en gaire mitjans se'l mirin com l'interrogant que és: avui (1 d'abril de 2022), fent un cafè en un bar, he vist que en una cadena de televisió privada un home donava detalls dels «*beneficis*» de l'armament militar espanyol donat a Ucraïna. Quina funció fa, aquesta intervenció?

Seguint un deix ancestral, aquest tros de país on vivim té per costum encimbellar falsos herois o herois a mida, també, com la talla d'una Pietat, que ens serveixin quadres costumistes, esperables, d'una harmonia prefabricada, encara que sigui dolorosa com la que evoca la mateixa Pietat. S'acosta Sant Jordi i els mitjans competeixen per captar tots alhora els mateixos famosos o futuribles *hits*. Aquesta és la gràcia? Els mitjans no havien de servir, també, per desgranar el gra de la palla? I per aportar complexitat i matis? Potser ho vaig entendre del revés quan vaig estudiar periodisme. És cert que m'hi vaig avorrir com una ostra, en aquella llicenciatura, si és que el tedi de les ostres és mesurable. Però ara no me n'anirà cap a l'estat de la universitat, perquè m'hi perdria i podria omplir quatre fulls més de dietari. I jo encara tinc al cap la universitat pre-Bolonya i pre-tants-altres desastres que han (con)vingut. I malgrat tot, malgrat l'astorament, malgrat les llufes que es penjen amb tanta rapidesa, les truites remunten el riu i sorgeixen lleves de joves amb un esperit de pensament desvetllat.

Això em fa pensar en aquell estat de latència en el qual no s'ha de perdre mai l'esperança. La Núria Cadenes, escriptorassa que ha transitat registres narratius molt diversos, me'n parlava fa poc, en una conversa per al pòdcast literari que m'he inventat i que durarà el que tinguem ganes, entre tots, que duri. El pòdcast es diu *Domini màgic* i la Núria Cadenes hi explicava la consciència latent que va quedar al País Valencià sobre la importància de l'Ovidi, el cantautor, silenciats uns quants anys abans de morir pels poders públics que deien «tiiiitees, tiiiiteess, ara això no toca»; i també em parlava de la consciència latent arran de la injustícia comesa amb l'assassinat del jove Guillem Agulló per part d'uns dropes d'ultradreta. Sense la petja de l'Ovidi i sense la resistència a la tergiversació d'un assassinat —i judici— feixista, segurament no s'entenen tot de rebrots culturals i musicals del País Valencià.

De l'assassinat de Guillem Agulló, Núria Cadenes en va fer una interessantíssima novel·la de no ficció. Va tenir molt bona acollida, va arribar en el moment idoni i va rebre un més que merescut reconeixement amb el Premi Lletra d'Or.

El trencaclosques de materials i testimonis que va saber articular al voltant de l'assassinat, el judici i la manipulació vergonyosa dels fets i de l'opinió pública no era gens ni mica fàcil de fer encaixar. I va saber esquivar nombrosos perills, com el sentimentalisme o l'apriorisme de partida o no atendre els fets. Ara bé, un llibre com aquest em recorda un dubte: la no ficció literària és prou ben valorada i entesa en aquest país? Es pren seriosament? Hi ha una cultura a punt per entendre-la? O bé ens han malacostumat amb massa operacions de llibres a mida per Sant Jordi de personatges o processos mediàtics? Em pregunto si la bona acollida de *Guillem* —l'obra de Cadenes— no és una excepció dins d'un mar, el d'una no ficció àmplia, on el que més suren són els llibres oportunistes de cares famoses que es disfressen d'alta literatura. La disfressa s'alimenta d'una cadena de transmissió perniciosa: algunes d'aquestes cares famoses suren una mica més gràcies al joc endogàmic dels mitjans, que es van repartint els rostres, com cartes bescanviables. Res és absolut ni tan dramàtic com de vegades es vulgui vendre, és clar. Només voldria trobar aquell matís i complexitat que treia abans a passejar. De petita em devien posar alguna vacuna equivocada contra el conformisme, contra el creure't la llana al clatell que t'entatxonen així que et descuides. Això vol dir una mirada que no pot deixar de mirar. I a vegades, de veure-hi, que també pot ser dolorós.

COMPLEXITAT I LECTURA

Sobre la complexitat i el matís que deia abans, parlant d'en Plàcid Garcia-Planes, agafó el fil per portar-lo al terreny de la lectura de llibres. Darrerament diverses feines m'han portat a reflexionar-hi i acarar-me amb realitats concretes d'experiències lectores. Una d'elles és la conducció de clubs de lectura. Hi concorren tota mena de persones. Algunes més avesades a la lectura, d'altres gens ni mica. Algunes amb un pensament elaborat, d'altres, amb dificultats per articular l'opinió. Tot això no m'estranya; ben al contrari, em diverteix. A casa meua, la mare ha estat lectora de tota la vida —lectora aguda i atenta—; mon pare no ha llegit mai, mai ha obert un llibre i té dificultats de comprensió lectora. Quan dic això hi ha qui se n'estranya, com si digués pecat. I no, s'ha d'entendre com una realitat. Però com que vivim en la societat de l'aparença, sembla que hi ha coses que fan de mal dir, que és millor no dir-les. I en no dir-les comença el primer moviment per no fer res per canviar-les.

Cada temporada les entitats del sector editorial treuen dades per celebrar que bé que va tot. Dècimes amunt o avall, la realitat és que aquest no és un país lector i que el marc cultural i literari està menys assentat del que està en altres països europeus —i no cal anar gaire amunt, només desplaçar-se a la dreta i trobar Itàlia—.

Però gaudim celebrant una cosa que no som. Tampoc no cal que cada dia plorem pel que no som. El que val la pena és mirar de voler ser alguna cosa més del que som. Tot això és aproximatiu i estrany de dir, les realitats són plecs diversos que sovint no senten ni la més mínima fiblada pels lemes-mausoleu que se'ls posen a sobre. Però tornant a la menuda del dia a dia, el fet és que les realitats de club de lectura són altament significatives: hi ha qui desconfia automàticament del traductor perquè l'obra no li ha agradat o no l'ha entesa; hi ha qui al·lucina amb tal autor que no coneixia i en vol més i hi aprofundirà; d'altres obren finestres inaudites a la lectura i pensament que ni tant sols t'havien passat pel cap. I al·lucines. En un tres i no res transporten l'obra en un terreny nou i extraordinari. En un club llegim *El món d'ahir* de Stefan Zweig i jo els explico la nova perspectiva de mirar-se'l que proposa el professor Antoni Martí Monterde a *Els suïcidis d'Europa* i una dona explica que el llibre l'ha llegit acompanyada. Com? Aquest autor m'ha recordat un amic meu, un professor grec, poeta, que era un gran intel·lectual, ja és mort. Era tan refinat com Zweig, l'he llegit pensant amb ell, diu. Un altre dia llegim *El dia abans*, de Sorj Chalandon, la història d'un gran accident miner a França als anys setanta. Quan ja hem repassat l'obra del dret i del revés, una altra lectora detalla com ha llegit el llibre: el seu pare va morir en una mina, a l'Aragó, quan ella era menuda. Escoltem en silenci i admiració el seu testimoni. En un altre club una lectora proposa que *Reflexos en un ull daurat*, de Carson McCullers, es pot llegir com una tragèdia grega... Justament en aquest grup els vaig proposar de llegir *No diguis res*, l'excel·lent llibre d'investigació de Patrick Radden O'Keefe sobre el conflicte d'Irlanda del Nord que ha publicat Periscopi. És una grata sorpresa com el reben. Hi han entrat perfectament i es forma un debat d'allò més prolífic sobre la complexitat intricada dels conflictes, inherent al conflicte mateix. No estan avesades —el femení és pertinent, és majoria als clubs de lectura— a aquesta mena de llibres i buscaran més obres de l'autor. La darrera, els dic, és *L'imperi del dolor*, que s'ocupa, com estan fent altres obres darrerament, de l'epidèmia d'addiccions als opiàcids i a l'heroïna que està patint Estats Units. Això em fa pensar en un tema que fa temps que m'enderia: com es va despatxar la «plaga» de l'heroïna als anys vuitanta en aquest país. Quins relats se n'han fet i quins no. Des de quines moralitats i absències flagrants. Potser algun dia l'escriuré. Però a Patrick Radden O'Keefe l'han entès.

EL PÈNDOL DE LA MEMÒRIA

Als anys vint i trenta del segle XX, una generació d'escriptors i periodistes catalans va practicar la barreja de gèneres amb absoluta naturalitat: Carles Sindreu publicava cal·ligrames tennístics en un diari esportiu, Irene Polo i Aurora Bertrana feien cròniques personalíssimes sense haver de justificar-se... Això ja ha passat, però cíclicament s'ha d'anar explicant que ha passat perquè ja sabem com actua la memòria pendular en aquest país: una sort de cicle d'encimbellament i oblit sense solució de continuïtat.

És probable que una mitificació a mida i gust del consumidor —consumidor politicocultural— hagi servit per pensar que aquests pocs anys van ser molts. Quan en van ser pocs. I els de la dictadura i l'*arrossegementa* franquista, molts. Potser ha perviscut l'engany de creure'ns mentidetes i anar fent la viu-viu sobre un escenari que en realitat és de cartó pedra. Mirem la llengua, mirem l'estat de la literatura, l'estat de coses cultural i del present. Mirem-ho: hi veiem malentesos i una feinada per desfer-los. Potser per això, i de manera més marcada després de la pandèmia, hi ha hagut un replegament general: un tornar a les proximitats i projectes propis, a mà, per a somiar individualment o en petit grup (una trinxera, vaja); i refusar que et vinguin amb romanços, que et vulguin fer passar bou per bèstia grossa (aquesta és una acció que com més s'acosta Sant Jordi, més creix; els mitjans no estan tocats per una vareta màgica fora de la societat i del fang que s'hi acumula). Tot es podria resumir amb una altra tombarella de frase feta: no em feu combregar amb rodes de molí.

A final de març del 2022 em van convidar, a l'Ateneu Barcelonès, a un debat sobre les relacions generacionals en la literatura catalana i sobre si els escriptors senyors estan oblidats. Em costa mirar-m'ho en termes de tal generació fa això o allò perquè generalitzar és una trampa i quan es fa, es fa pensant en uns pocs noms concrets i greuges. Sí que crec que el *nova-veuisme*, en tant que tendència de mercat imperant, que aquí s'assumeix i se celebra a cegues per por de no ser prou modern, de no fer prou el botiguer i també, finalment, per mandra intel·lectual, és un problema. És un problema per al conjunt de la literatura i per a qui rep unes atencions amb el primer llibre que no es repetiran mai més, perquè el mercat, fagocitador de mena, com més en té, més en vol i, per tant, unes noves veus en devoren unes altres i busca qui t'ha pegat. La cultura catalana té una relació difícil amb la memòria i amb la tradició, viva o morta. Difícilment abandona un moviment pendular que sacralitza sang nova i cadàvers exquisits que, valgui la redundància, passaran

de moda en un tres i no res i seran rellevats per unes altres delícies d'ultratomba. Així difícilment es pot construir un sistema de referències. La hiperultraeufòrica postmodernitat tendeix a engrunar-les, les referències. No tinc al cap cànons blooms, sinó lluernes per avançar. Per això, per avançar, té sentit buscar-se fars. I la immediatesa i el minut a minut i la novetat novíssima i esclatant —operació cínica o prou raonable— en què ens tenen instal·lats no ajuda gaire a les referències. Ni a la perseverança per afermar una trajectòria —i una veu— literària, cosa encara més complicada quan es tracta d'escriptores. És que potser només poden admetre una sola novel·la per a les autores i aquest és el parany del sistema, com una broma de mal gust?

Que l'escenari cultural és de cartó pedra s'ha de poder afirmar sense escarafalls ni tremendismes. Sols per mirar d'enretirar el cartó pedra per alguna altra cosa més interessant i més sòlida. Encara que, malgrat tot el cartró i tota la pedra, no deixarem de jugar-hi. En el debat a l'Ateneu, el crític i savi Àlex Broch venia a dir que amb el pas dels anys les generacions literàries assumeixen que tot allò promès o que voldrien per a elles no es produirà. En tot cas, i segons aquesta idea, el joc consistirà, alhora, en un entestament a continuar i una obstinació a mantenir l'alegria.

Parlant de jugar: he estat al Camp Nou i al Museu del Barça abans del partit de futbol femení de la Champions, entre Barça i Madrid (30 de març de 2022). Més enllà del resultat al camp, nenes, noies i dones agafaven les regnes de la seva afició al futbol i la reivindicaven. Serà històric si volem que ho sigui. I si no ho reduïm tot a futbol i Barça, a la foto simple, que és una altra trampa recurrent quan es parla d'esports. N'he de parlar perquè aquests dies tragino amunt i avall l'últim llibre que he escrit, que m'ha fet pensar coses que no sabia. *Elles competeixen* busca explicar històries de l'esport femení, treure a la palestra pública experiències, reflexions i una memòria —una vegada més— que massa sovint han condemnat a estar-se en un racó. Són sobretot històries. Tant si t'interessa l'esport com si no. Tant si t'has preguntat pel paper de la dona com si no. Tant si has llegit autors tan propers al dietarisme com Josep Pla o Sergei Dovlàtov, que hi surten, com si no.

Al museu del Barça vaig anar a xerrar per Catalunya Ràdio. Després he anat a la SER, a *El Balcó*, que dirigeix i presenta amb sentit i rumb la Carla Turró. M'ha agradat molt que digués, aplicat a *Elles competeixen*, que a estones no sabia què llegia, però que li estava agradant molt. M'ha agradat que trenqués les etiquetes.

Jo explico que he fet una no ficció narrativa, amb voluntat literària. Costen de batre, els prejudicis, i costen d'encaixar les barreges transgènere. El llibre està cridat a ocupar les seccions més inaudites d'una llibreria.

ABANS I ARA

Començava amb un retorn al passat. Ara passo a fer un viatge en el temps: dues seccions que s'uneixen en unes hores, l'abans i l'ara. Com era el món abans de xarxes? Ho experimento la nit dels Oscars (27 de març de 2022). Em llevo a quarts de sis de la matinada per culpa d'una tos mig griposa, res important. Mentre bec aigua i m'empasso caramels per amorosir el ganyot, entro al Twitter. Em diverteix cosa de no dir mirar de manera furtiva l'altra punta de món: quan en una banda dormen, saps com va l'altra. Solc dormir com un soc, però la vegada que vaig ser als Estats Units vaig descobrir l'afició, a la matinada d'allà, de mirar què feien aquí. Era com fer l'espieta.

De seguida veig com bull el Twitter nord-americà per la bufetada de l'actor Will Smith a l'humorista que durant la gala ha fet una broma sobre la malaltia d'alopècia que pateix la dona. La broma em sembla poca-solta i la reacció de Will Smith, també. Me'n vaig a clapar. I quan em llevo, tres hores després, veig el món comentant amb estupor l'escena. Amb tots els ets i uts. I barallant-se sobre qui ho ha fet pitjor. Això és Twitter, penso. L'escena no em va alterar el son posterior. Twitter estireganya cada tema que salta a la palestra, com un bistec llançat a la canolla, fins a deixar-lo en l'os. El deixen en l'os per matar el temps i després fer rots. ¿No és una manera de fer-ho tot gros, tot important, tot ofensiu, tot que s'allargui amb una rècula d'indignacions impostades? Sobre qualsevol cosa cal dir-ho tot. O fer allò tan de Twitter de tirar la pedra i amagar la mà. És un exercici molt a mà, certament, aquest de tirar la pedreta des del darrere d'una pantalla llunyana. N'hi ha autèntics mestres. I per a què serveixen? Vivim atrapats entre solapaments de temps. Un anar a batzegades.

Si alguna cosa ens pot salvar és l'experiència tangible, tocar realitat, els sentits i l'intercanvi, connectar-nos-hi, no viure en realitats paral·leles ni addictives sinó admetre totes les realitats que hi caben a la pròpia. Que és prou complicat, perquè el temps passa a tot arreu, s'esquitlla per tot arreu. I cal assumir les clivelles que va obrint. Jugar amb elles mig fent ganyotes. ☺